

Jean Paul Sartre'in Varoluşçuluk Düşüncesi

Existentialist Thought According to Jean Paul Sartre

VEDAT ÇELEBİ

Hacı Bektaş Veli University

Received: 13.12.14 | Accepted: 19.12.14

Abstract: Sartre, as in all the existential philosophers, argues that the existence of the people precedes essence and essence is determined within the existence. According to Sartre, the essence of human existence is not predetermined. Sartre defends that, correlating the matter of existence and essence with free will, free choices made by human within his possibilities constitutes his essence. Because, according to Sartre, man himself decides what needs to be. He is the only creatures who first exists and then creates himself, he is like he created himself. Sartre is an existential atheist. For this reason, his understanding of being and existence is related to his atheism. A human having an absolute freedom in the absence of God is in despair and pessimism. For Sartre, absolute freedom which is the main feature of the existence, makes an individual the reason for everything. Man condemned to freedom creates an essence for himself with his own choice. Crushed under the heavy responsibility that has brought, individual faces feeling of nausea since his existence. In this article, it has been attempted to present his thoughts on existentialism with reference to J. P. Sartre's basic concepts.

Keywords: J. P. Sartre, existence, essence, freedom, god, nausea.

Giriş

Varoluş, öz problemini ortaya koyabilmek için ilk önce Sartre'ın varlık ve varoluş hakkındaki düşüncelerine kısaca değinelim. Varoluşçuluğun ateist kanadından olan Sartre, varoluşçuluğun önemli filozoflarından biridir. Varlık anlayışını Tanrının yokluğu üzerine kuran Sartre, onu iki kategoriye ayırır. Bunlar kendi başına varlık (thing-in-itself) ve kendisi için (thing-for-itself) varlıktır. Kendi başına varlık, kendisi için varlıktan önce- dir (Magill, 1992: 84).

Sartre için kendinde varlık, kendi içine kapalı, kendisi ile özdeş yaratılmamış bir varlıktır. Bu noktada şunu belirtmeliyiz ki, varoluşçuluğun prensibi olan “varoluş, özden önce gelir” anlayışı Sartre için de geçerlidir. Ancak Sartre'ın belirlediği kendinde varlık kategorisi için, varoluşçuluğun bu prensibi geçerli değildir. Buradan anlaşılacağı üzere, Sartre'ın belirlediği kendinde varlık alanında, öz varoluştan önce gelmektedir. Bu alandaki nesnelere varoluşlarından önce özleri belirlenmiştir. Tanrıyı kabul etmeyen Sartre için, bu durum açıklanamaz bir durumdur. Sartre da kendinde varlık, sebepsiz ve izahsızdır. Bu yüzden mantıki olarak saçmadır. Çünkü o başka varlıklarla açıklanamadığı gibi mümkün ya da zorunlu varlıktan da türemiş değildir. O mutlak ve dayanıksız olarak mevcuttur (Gürsoy, 1987: 34-35). Bu yüzden, kendinde varlık, tek başına tarifsiz, anlamsız ve gereksiz bir varlıktır.

Kendinde varlık ile nesnelere dünyasını kasteden Sartre için asıl problem alanını kendisi için varlık yani insan oluşturmaktadır. Bunun nedeni, sadece insanın özgür bir varlık oluşudur. Sartre'a göre, kendisi için varlık olan insan dışındaki her şey bir belirlenmişlik içindedir.

Bu bağlamda Sartre, bütün varoluşçu filozoflar gibi felsefesinin hareket noktası olarak, insanın varoluşunu yani insanın somut ve bireysel varoluşunu görür. Bu girişten sonra varoluş nedir diye baktığımızda şunu söyleyebiliriz ki Sartre'a göre, “varoluş; belirlenmiş, şekillenmiş ve olup bitmiş bir durum değildir, kendisini ele verecek bir özden de yoksundur. Kavradığımızı sandığımız anda çoktan yeni bir biçime girmiştir bile. Varoluş, bu akışkan doğası içinden çıkarılıp tanımlanmaya, belirlenmeye, saptanmaya, bir bilgi, kavram ve kuram haline getirilmeye çalışıldığında kendine özgü doğasını da yitirecektir” (Sartre, 1999: 37).

1. Varoluş Öz İlişkisi

Sartre'a göre, varoluş, kendini gizleyen, bu nedenle de düşünülemez ve kavranamayan, ancak, soyut bir kategori olmaktan çıkarak olmak içinde gerçekleşen bir yaşantı halidir (Akarsu, 1998: 193).

Varoluş tanımladıktan sonra varoluş-öz ilişkisine tekrar dönersek yukarıda da belirttiğimiz gibi Sartre'a göre, yalnız insanda varoluş özden önce gelmektedir. Varoluşun özden önceliği ilkesi, temelini özgürlükte bulur. İnsan özgür olmasaydı, varoluşu özden önce gelmezdi. İnsan kendi özgür eylemleri ile kendi özünü inşa eden bir varlıktır. Bir özle doğmak, bir belirlenmişlik ve cebir içinde olmak, onun özgürlüğüne ters düşer. Bu nedenle, varoluş özün oluşumu yönünde bir imkândır.

Sartre, *Varoluşçuluk* adlı eserinde, varoluşun özden önceliği sorununu, Dostoyevski'in şu öncüllerinden hareketle açıklar: "Dostoyevski, Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu, diye yazmıştı. Gerçekten de, Tanrı yoksa her şey mubahtır, hiçbir şey yasak değildir. Bu demektir ki, insan kendi başına bırakılmıştır. Ne içinde dayanacak bir destek vardır, ne de dışında tutunacak bir dal. Artık, hiçbir özür, dayanak bulamayacaktır yaptıklarına. Varoluş özden önce gelince, verilmiş ve donmuş bir insandan söz edilemez. Önceden belirlenmiş, donmuş bir doğa açıklanamazdır. Başka bir deyişle, gereksizlik, kadercilik yoktur burada, kişiöğlü özgürdür, insan özgürlüktür" (Sartre, 2005: 75).

Sartre, varoluşun özden önceliği anlayışını Tanrının yokluğu fikrinden türetir. "Tanrı yoksa hiç olmazsa varoluşu özden önce gelen bir varlık vardır. Bu varlık, bir kavrama göre tanımlanmazdan, belirlenmezden önce de vardır. Varoluş özden önce gelir. İyi ama ne demektir bu? Şu demektir: İlk insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır" (Sartre, 2005: 63).

Sartre'ın, kendisi için varlığı olan insanın özü, önceden belirlenmiş değildir. Çünkü Sartre'a göre, insan, bir taş ya da sopa gibi basit ve bilinçsiz bir varlık değildir. Sopa ve taş, her ne ise odur. Hâlbuki şuurlu bir varlık olan insan, ne olması gerektiğine kendisi karar verir. Bunun içindir ki, kendi içinde varlık kendi içine kapanık, kendinden başka bir şeyi olmayan varlık değil, yönelim içinde bir varlıktır. Şuurlu varlık, hiçbir zaman tek başına bir varlık olmamaktadır. O önce var olup, sonra kendisini yaratan

tek varlıktır (Peltek, 1954: 20–21). “Önce insan vardır, sonra şu veya bu adam” (Foulquie, 1967: 29).

Sartre’in varoluşun özden önceliği anlayışı, insanın bir öz ve doğa üzere dünyaya geldiği görüşünü tümüyle yadsır. Yazgı, özgürlük olunca, insan kendi hayatından tümüyle sorumludur, hiçbir mazerete sığınamaz. Özsüz, doğasız ve yazgısız kalan kişi ne olduğuna, kim olduğuna, nereye gideceğine, kim olacağına kendisi karar vermek, böylece kendi varoluş değerini yaratmak zorundadır (Sartre, 2005: 54).

Sartre’a göre, inanan ve inanmayan varoluşçuları aynı noktada birleştiren özellik, varoluşun özden önceliği anlayışıdır. Bunu şöyle açıklar: “Bu iki kolu birleştiren ortak yan her ikisinin de şu düşüncüyü benimsemiş olmasıdır: Varoluş özden önce gelir. İsterseniz buna öznellikten hareket etmek gerekir de diyebilirsiniz” (Sartre, 2005: 61). Bu yaklaşım, öncelik tercihi yapmakla kalmaz, yeni bir insan anlayışı da ortaya koyar, insanı kendi varoluşunun merkezinde kavramaya çalışır. Sartre, tam bir bağımsızlık nitelendirmekte olduğu varoluşun tanımına ters düşen, öz ve bunun temelinde yatan Tanrı fikrinin ortadan kaldırılmasının zorunluluk arz ettiğini söyler. İnsan hürriyetinin dünyaya anlam kazandıran tek unsur olması keyfiyeti, varoluştan önce olabilecek bir öze ve o özü meydana getiren Tanrıya baş kaldırmayı gerektirir. Şayet Tanrı varsa insanın özü de var demektir (Aydın, 2002: 226). Yani öz varoluştan önce gelir. Bu ise özgürlüğün olmaması manasını taşır.

Birey bırakılmışlık içinde yalnız başına karar vermek durumundadır. Kendini inşa etme durumunda olan insan, bunu yaşamında sürekli eylemde bulunarak yapacaktır. Sartre’in düşüncesinde de birey ve bireysellik önemlidir. Öncelikle kişi başkasına değil, kendine güvenmesi gerektiğini anlamaksızın, hiçbir şey amaçlayamaz ki o yalnızdır, sonsuz sorumlulukların ortasında dünyaya terk edilmiştir, yardım alamaz, kendisi için hazırladığı amacından başka amacı yoktur, dünyada kendisi için zorladığı kaderinden başka kader yoktur (Christian, 1986: 570).

Sartre, özgürlük anlayışını da, varoluşun özden önceliği ilkesinde olduğu gibi, Tanrının yokluğu düşüncesine dayandırır. “Bu demektir ki, insan kendi başına bırakılmıştır; ne içinde dayanabileceği bir destek, ne de kendi dışında tutunabileceği bir dal; artık hiçbir özür ve dayanak kalmayacaktır” (Sartre, 2005: 71).

2. Özgürlük, Tanrı ve Sorumluluk

Sartre'a göre, insan, insanlığın bütün değerlerini kendisi yaratır ve bunu tek başına yapar. Daha net söyleyecek olursak, insan Tanrı tarafından belirlenmiş bir öze sahip olmadığından, kendi özünü kendi yaratmak zorundadır. Bu da demektir ki, insan önce vardır sonra kendi istediği gibi olur. İnsan da bu kendini yaratma, özünü oluşturma gücünün olması için Tanrının kabul edilmemesi gerekmektedir.

Sartre'da insanın mutlak anlamda bir özgürlüğe sahip olması onu seçimlerinin sonuçlarından tek başına sorumlu bir varlık haline getirmektedir. Özgür olan insan, yaptığı seçimlerinin sonucunu üstlenme durumundadır. Sartre, durumu daha da ileri götürerek; insanı sadece kendi seçimlerinden değil, bütün insanların seçimlerinden sorumlu tutar. Bu durumu Sartre, "...Varoluşçuluğu ilk işiten her insan, kendi varlığına kavuşma sorumluluğunu da omzuna yüklemektedir. Ne var ki biz insan sorumludur derken yalnızca kendinden sorumludur demek istemiyoruz. Bütün insanlardan sorumludur demek istiyoruz" diyerek açıklar (Sartre, 2005: 30).

Sartre'a göre, biz insanlar, seçim yaparken sadece kendimizi değil aynı zamanda bütün insanlığı seçmiş oluruz. Ona göre, insanın kendisini seçmesi, bütün insanlığı seçmesi demektir. Bu yüzden biz olmak istediğimiz kimseyi yaratırken herkesin nasıl olması gerektiğini de belirlemiş oluruz. Çünkü ona göre bizim hiçbir eylemimiz yok ki, insanlığa etki yapmasın. Kendini seçen kişinin aynı zamanda bütün insanlığı seçmesi, onun sorumluluğunu da bir o kadar arttırmıştır. Dolayısıyla kişinin seçimleri, bütün insanlığı ilgilendirdiğinden, sorumluluğu, hem kendisine hem de tüm insanlığa karşıdır. Çünkü Sartre'a göre, "bireysel edimler bütün insanlığı bağlar, demek ki yalnızca kendimden değil herkesten de sorumluyum. Kendime karşı sorumlu olunca, herkese karşı da sorumlu oluyorum. Seçtiğim belirli bir insan tasarısı kuruyorum yani kendimi seçerken insanı seçiyorum" (Sartre, 2005: 35).

İnsan, özgür olması nedeni ile yaptığı seçimlerinden sorumludur. Ancak ateist bir varoluşçu olan Sartre'ın Tanrıyı kabul etmemesi onun sorumluluğunu daha da arttırmaktadır. Çünkü Tanrı yoksa, ki Sartre'a göre yoktur, o halde bütün sorumluluk kişinin kendisine aittir. Varoluşun temelini zorunluluk değil, özgürlük oluşturur. Özgürlük, mümkün olandan

gerçeğe dönüşmenin, ortaya çıkmanın koşuludur. Bu koşul, aynı zamanda varoluşun neden insana özgü olduğunu da açıklar. Varoluş, özgürlük ve bilinçle potansiyel halinde bulunan özü elde etmeye yönelik bir çabadır. Sartre'ın deyişiyle, bir şey yapmadır. Sadece özgür olarak kendilerini seçenler, kendileri hakkında karar verenler ve seçimde bulunanlar varoluşlarına “benimdir, benim yapımdır” diyebilirler. Ancak özgür bir seçme ile gerçekleştirilen daha yüksek bir varlığa doğru bir gelişme ile insan var olabilir” (Foulque, 1991: 54-55).

Bu noktada, Sartre insanın kendi özünü oluşturmada özgür olduğunu ve onun sorumluluğunu taşıması gerektiğini savunur. Ona göre, bunun aksi bir durum kötü niyet ya da insanın kendini aldatmasıdır. Sartre kötü niyeti, kişinin kendisini, değişmeyeceği düşünülen karakterlere ve özellikle de kendi dışındaki koşullar tarafından belirlenmişliğe bağlaması olarak görür. Dolayısıyla ona göre, kötü niyet, özgürlükten yoksun olma durumunu ifade etmektedir (Copleston, 1996: 454). Sartre'a göre, kendini aldatma, kişinin kendisine gerçekte olduğu kadar özgür olmadığını söylemesinden, kendisini buna inandırmasından oluşur. Ona göre, insan kendinden önce birtakım değerlerin var olduğunu ve bunların belirleyici olduğunu söylerse burada kötü niyet söz konusudur. Bu anlamda, kötü niyet, özgürlükten yararlanarak onu ortadan kaldıran kendini aldatmadır. Bu da insanın gerçekten özgür olmadığı anlamına gelir. Ve kendi özünü kendisinin oluşturmasını imkânsızlaştırır.

Sartre'a göre, varoluş özden önce gelince, verilmiş ve donmuş bir insandan söz edilemez. Başka bir deyişle, gerekircilik (determinizm), kadercilik yoktur burada, kişiöğlü özgürdür, insan özgürlüktür. Sartre, bu durumu, “İnsan özgür olmaya mahkûmdur, zorunludur. Zorunludur, çünkü yaratılmamıştır. Özgürdür, çünkü yeryüzüne geldi mi, dünyaya atıldı mı bir kez, artık bütün yaptıklarından sorumludur” sözüyle anlatır (Sartre, 1989: 565). Bu durumdaki her birey, Tanrının karşısında kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmek zorundadır.

İnsanı belirlenmişlikten kurtarmak ve özgür kılmak için birey kendisinden sorumlu tek varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan attığı ve atacağı her durumdan sorumlu olmaktadır. Bu sorumluluğa neden olan şey de Sartre'ın, Tanrıyı kabul etmeyerek insan mutlak özgür olarak görmesidir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, sonsuz seçimlerle karşılaşan birey bu se-

çimlerin ve eylemlerin tek başına sorumlusudur. Sartre'in Tanrıyı reddetmesinin ya da var olup olmasını bir açıdan önemsiz olarak görmesinin nedeni, "Tanrının varlığını gösteren en değerli kanıtın dahi kişiyi kendinden, benliğinden kurtaramayacağıdır" (Sartre, 2005: 65).

Buradan da anlaşılacağı üzere, Sartre'a göre, Tanrıyı kabul etsek bile biz varoluşun sorumluluğundan kurtulamayız. Bu durum insanı kendi özünü oluşturma sorumluluğundan alıkoymaz. Çünkü insan özgürdür ve bunu hiçbir şey engelleyemez.

Sartre'in insanın yaptığı eylemleri kendi isteği ile yapması noktasında, yine bu eylemlerin sorumluluğunu insanın üstlenmesini ister. Bu da bir bakıma Sartre varoluşçuluğunun, bireyi toplumsal bir sorumluluğa çağıran bir hümanizm olduğunu gösterir (Sartre, 1981: 33).

"Sartre, Tanrı fikrinin insanın kendi imkânsızlığının farkına varması ile ortaya atıldığını ileri sürmüştür. İnsan, Tanrı olmaya atılan varlıktır. "Şayet insan Tanrı varlığı hakkında ontoloji öncesi bir anlayışa sahipse, bunu ona bahşeden ne eşsiz doğa manzaraları, ne de toplumun zoru olmuştur. Aşkınlığın gayesi ve değeri olan Tanrı, insanın ondan hareketle kendi varlığını ortaya koyduğu daimi sınırı teşkil eder (Gürsoy, 1987: 33). İnsan olmak aslında Tanrı olmaya yönelmektir. Yani, insan temelde Tanrı olma isteğidir. Bu sebeple insan bu tedirginliği, eksikliği ve bunalmı atmak için kendinde varlık, yani tanrı olma gibi bir isteğe kapılır.

Sartre, sebeplerin sonsuza gidemeyeceğini belirterek Tanrının zaten kendi kendisinin sebebi olamayacağı yanında kendisinden öncede her hangi bir sebebinin bulunamayacağını belirtir. Ona göre, şayet Tanrının varlığını kabul edersek, onun var olmadan önce de varlığını kabul etmek gerekir (Topçu, 1999: 38). Oluşturduğu varlık görüşüyle Sartre Tanrıya gerek duymaz ve yer bırakmaz. Aynı zamanda bu varlık alanında Tanrının olup olmasının bir anlamı olmadığını söyleyerek Tanrının gereksiz olduğunu belirtir (Bochenski, 1983: 202-203).

Sartre, varoluşsal varlığın Tanrı tarafından yaratılmadığını, onun kendisi için varlık olduğunu ve kendi dışında hiçbir şekillendirmeyi kabul edemeyeceğini savunur (Sartre, 1989: 63). Sartre'a göre Tanrı kavramı, kendisiyle çelişiktir. Bu kavram, kendinde varlığın ve kendisi için varlığın imkânsız bir harmanı olan bir varlık bütünü olarak ele alınır. Seçimler

yapan ve kararlar veren bir varlık olarak Tanrı bir anlamda kendisi için varlık olmak zorundadır, diğer yönüyle de tam ve kendine yeter biri olarak da kendinde varlık olmak zorundadır. Tanrı, bir kişinin özgürlüğüne ve bir şeyin tamlığına sahip olmak zorundadır (MacIntyre, 2001: 39).

Sartre, Tanrıyı görünmeyen zanaatkâr olarak tanımlamaktadır. O, “Tanrı gibi mutlak edime sahip olması durumunda insanın yaptığı şeyin, kendisine verilen oyunu oynamaktan ibaret olduğunu söyler. Onun edimleri mutlaksa o takdirde insanın eylem alanı neresidir” der. Sartre’a göre, bu dünyaya atılmış olan insanın, varoluşunu tam olarak gerçekleştirebilmesi için Tanrıyı reddetmesi gerekmektedir. Sartre’a göre, insanın Tanrıyı kabul etmesi, insanın kendini eksik ve yokluk içinde hissetmesi ve bunu öte dünyaya atfederek Tanrı ile tamamlamaya çalışmasının sonucudur. İnsan içinde bulunduğu durumun sınırlı ve imkânsızlıklarla dolu yönünü görerek, bunu gidermek için Tanrıya yönelmektedir. Sartre, varoluş içinde terk edilmiş, bırakılmış olan insanı, Tanrının yerine koymaya çalışır.

Sartre, Tanrıyı reddederek, varoluşun bütün sorumluluğunu üzerine alır ve bunun aksinin insanın varoluşunu tehlikeye atacağını ileri sürer. Çünkü insan, ancak Tanrıyı reddetmekle, kendi varlığına sahip olabilir. Bu noktada şunu söyleyebiliriz ki, Sartre, varoluşçuluk anlayışını Tanrının yokluğu ile temellendirmektedir.

3. Bulantı

Sartre felsefesinde, insan her şeyden önce, kendisini manasız bir varlık ve beyhude bir hayat karşısında bulmaktadır. Zira bu varlık yaratılmamıştır, hiçbir sebebe dayandırılmayacağı için de gereksiz, fazla ve saçmadır. Bu durum ile karşı karşıya gelme, insanda bir irkilme ve tikslenme hali vücuda getirir. Sartre, buna “bulantı” adını vermektedir (Sartre, 2005: 32–34). İnsan, bir yandan varlığın bütün ağırlığını kendi omuzlarında hissetmekte diğer yandan da onun bir saçmalaktan ibaret olduğunu kavramaktadır. Sonuçta Sartre böyle saçma bir dünyayı yaratan bir Tanrının var olmasının anlamsız olacağını belirtir. Bu bir varoluşsal sıkıntıdır insan için. Anlamsız ve yetersiz hisseden ve hiçbir aşkın varlık ile kendisini temellendiremeyen insan tedirgin olur (Ritter, 1954: 13).

Ateist bir varoluşçu olan Sartre, Tanrı yokluğunda, insana mutlak bir özgürlük atfeder. Onu her şeyin ve kendisinin nedeni yani Tanrı olarak

görür. Buna bağlı olarak yaratıcı konumda olan insan bu sorumluluk altında bulantı ile karşı karşıya gelir. İnsan bu dünyaya atılmış olduğundan kendi seçimleri ile kendini yaratması gerekir. Bunun tek sorumlusu kendisi olduğundan ağır bir sorumlulukla karşı karşıyadır.

Sartre'a göre, bulantı bir sürecin sonucunda ortaya çıkmaz. İnsanın varoluşunu algılamasıyla ortaya çıkar. İnsan bulantıyı hayatın her aşamasında yaşamaktadır. İnsan bu bulantı duygusundan, bıkmışlıktan yine kendi seçimleri ile kurtulabilmektedir. Ancak, birey yaptığı her seçimin sonucunda yine bu duyguyla karşı karşıya gelebilmektedir. İnsan sürekli yeni yaratımlarda bulunmakta ve bunun getirdiği bulantıyı yaşamaktadır (Gürsoy, 1987: 49).

Sartre'da zorunlu olarak özgür olan insan, bu zorunluluğun bireye yüklediği kaçınılmaz sorumluluğun gereği olarak sıkıntıya ve kaosa düşmektedir. Bunun sonucunda da birey bulantı duymaktadır. Burada insan bir taraftan varlığın bütün ağırlığını kendi hayatı üzerinde hissetmekte, diğer taraftan ise bu varlık dediği şeyin manasızlık ve saçma olduğunu anlaması onu kaygı ve sıkıntı içinde bırakmaktadır (Gürsoy, 1987: 95-96). Buradaki sıkıntı ve tedirginliğin nedeni sebepsiz ve saçma bir âlemle karşı karşıya bulunan insanın, varoluşunu aşkın bir varlık ile açıklayamamasıdır.

İnsan, bir yandan varlığın bütün yükünü omuzlarında hissederken diğer yandan ise varlığın saçmalığını fark edince bulantıyı yaşar (Gürsoy, 1987: 30). Sartre'a göre, insan yaşıyorsa, onun üzerinde varoluş yükü vardır. Kişi, varlığın ağırlığı altında ezilmekte ve bu ezilişte, bulantıyı beraberinde getirmektedir. Bulantı, bireyin varoluşunun farkına varması ile başlar ve sona ermez. Çünkü insan hayatı boyunca sorumluluktan kurtulamayacağına göre, bulantıdan da kurtulamaz. Birey, kendini yaratma çabasına girerek eylemlerde bulunarak bulantıdan kaçmaya çalışacaktır. Ancak bireyin bu kendini yaratma çabası, arttıkça bulantı da artacaktır.

Sartre'da zorunlu olarak özgür olan insan, bu zorunluluğun bireye yüklediği kaçınılmaz sorumluluğun gereği olarak sıkıntıya düşmektedir. Bunun sonucunda da birey bulantı duymaktadır. Burada insan bir taraftan varlığın bütün ağırlığını kendi hayatı üzerinde hissetmekte, diğer taraftan ise bu varlık dediği şeyin manasızlık ve saçma olduğunu anlaması onu kaygı ve sıkıntı içinde bırakmaktadır (Gürsoy, 1987: 95-96). Buradaki sıkıntı ve tedirginliğin nedeni sebepsiz ve saçma bir âlemle karşı karşıya

bulunan insanın, varoluşunu aşkın bir varlık ile açıklayamamasıdır.

Sartre'a göre, bulantı, bizi bir sürü olanakla yüz yüze getirir. İnsan bu olanaklardan birini seçince, sadece seçtiği için bir değer kazanır. Yani bulantı bizi eylemden ayıran bir perde değildir. Tersine bizi eylemle birleştiren, harekete götüren bir olaydır (Sartre, 2005: 35).

Özgür olan insanın sorumluluktan kaçması başka bir ifade ile kendiyile ilgili olan sorumluluktan kaçması mümkün olmadığı için bulantı hali kaçınılmaz olarak karşısına çıkar. İnsan, hayatı boyunca bu sorumluluktan kurtulamayacağına göre, bulantıdan da kurtulamayacaktır. Bu yüzden bulantı, insanın varlığa gelmesi ile birlikte başlar, yoksa bir sürecin sonucu değildir. Bulantı ve sıkıntı hali ise daha önce de belirtildiği gibi insanı eylemsizliğe değil harekete sevk edecektir. Sıkıntı içindeki birey, eylem ile bu durumdan kurtulmak isteyecek, ancak eylem gerçekleşince birey kendini yine sıkıntı içinde bulacaktır. Bunun nedeni ise, eylemin sonucunun birey açısından yeterli bir ölçütü olmadığı gibi, aynı zamanda insanın bunun sorumluluğunu tek başına üstlenmek zorunda olmasıdır. Bu kısır döngü, bulantı, eylem ve tekrar sıkıntı hali bireyin yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır.

Diğer taraftan özgürlük eylemi, eylem sorumluluğu, sorumlulukta sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Bu yüzden var olmak ve sorumluluk bulantıyı kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü seçimleri ile kendinin yanı sıra bütün insanlığı seçen kişi, sorumluluk duygusundan kurtulamaz. Kişi, dünyaya geldiği andan itibaren sorumluluk yükünü üzerine almaktadır. Bu yükün ağırlığı bireye bulantı duygusunu yaşatmaktadır.

Sartre'a göre, bulantıyı insanların her biri aynı şekilde yaşamaz. Bu durum sorumlulukla aynı paraleldedir. İnsan sorumluluk yükünü yok sayamaz ancak sorumluluklar görmezlikten gelinerek bulantı azaltılsa da, bu durum görünüşten öteye gitmemekte ve yine bulantıya neden olmaktadır. Burada insan için bulantıyı hafifletmenin tek yolu faaliyete veya eyleme geçmektedir. Bu ise insanın önüne anlık bir bulantı yokluğu olarak çıkmakta ve yeni sorumluluklarla yeni sıkıntılar getirmektedir. Bu yüzden Sartre'da "bulantı nedir sorusunun cevabı insan bulantıdır" şeklindedir (Sartre, 2005: 36).

İnsanın varoluşunda bulantıdan ayrı düşünmek mümkün değildir.

Özellikle Sartre'da, varoluş ve insan bulantıdan başka bir şey değildir anlayışı esastır. Bunun nedeni ise kendini gerçekleştirmek durumunda olan insanın nedensiz, saçma bir varlıkla karşı karşıya kalmasıdır. İnsanın varoluşu ile birlikte bu durum ile yüz yüze gelmesi onda bir irkilme ve tiksime yaratır. Zaten Sartre, bu duyguları bulantı diye adlandırır.

Sartre'a göre, bulantı, yalnızca öznel bir duygu değildir. Bulantı bize asıl gerçekliğini anlık bir parıldama içinde açmaktadır. İnsanın içinde yer aldığı dünya düzensizdir, pistir ve karşı duran bir şeydir. İnsanın içinde yer aldığı dünya insana göre uyumlu bir biçimde kurulmamış, tam tersine zalim, acımasız, düşmanca ve saçmadır (Akarsu, 1998: 226).

Varlıktaki saçmalığı ve manasızlığı idrak eden birey, Sartre'a göre, bunu anlamlı hale getirmekle yükümlüdür. Bu yükümlülükle, ağır sorumluluk altında ezilen birey kaçınılmaz olan bulantı duygusu ile yüz yüze gelir. Bilinç sahibi varlık olan insan saçma ve gereksiz olmaktan eylemde bulunarak kurtulabilir. Bu durumda insan bir yandan bu bahsedilen sorumluluğu hissederken diğer yandan da yaşamın saçmalığı ile karşılaşır.

Sartre'ın *Bulantı* adlı romanında, Roquentin, kahramanına bulantıyı "Bulantı bırakmadı beni, kolay kolay bırakacağını da sanmıyorum. Ama bir dert gözülle bakmıyorum ona artık. Benim için bir hastalık, bir hırçınlık nöbeti olmaktan çıktı: bulantı benim çünkü" şeklinde açıklar (Sartre, 1999: 172). Sartre'a göre, insan yaşıyorsa, onun üzerinde varoluş yükü vardır. Kişi, varlığın ağırlığı altında ezilmekte ve bu ezilişte, bulantıyı beraberinde getirmektedir. Bulantı, bireyin varoluşunun farkına varması ile başlar ve sona ermez. Çünkü insan hayatı boyunca sorumluluktan kurtulamayacağına göre, bulantıdan da kurtulamaz. Birey, kendini yaratma çabasına girerek eylemlerde bulunarak bulantıdan kaçmaya çalışacaktır. Ancak bireyin bu kendini yaratma çabası, arttıkça bulantı da artacaktır. Birey, bu kısır döngüden kurtulamayacaktır.

Sartre, Tanrıyı, kabul etmediği için ona göre, her birey, Tanrının karşısında gibi eylemlerinin sorumluluğunu üzerine almak zorundadır. Çünkü birey, terk edilmiş ve yalnız bir durumda olduğu için dayanacağı herhangi bir değeri yoktur.

Sonuç

Sartre, bilinç sahibi varlık olan insan için özün, varoluştan sonra oluş-

tuğunu ifade eder. Sartre, varoluş ve öz problemini özgür istence bağlayarak, insanın imkânlar dâhilinde yapacağı özgür seçimlerinin, özünü meydana getireceğini savunur. İnsan için, ilk önce, var olmak gerekir, daha sonra özü oluşur.

Sartre'da Tanrı, insanın kendini oluşturma faaliyetine engel olmaktadır. Ateist bir filozof olan Sartre'a göre, birey, metafiziksel, etik ve dini her türlü belirlenimcilikten kurtulmuş özgür bir varlıktır. Sartre, Tanrıyı reddeder ancak onun yerine insanı koyar. İnsan, yapmış olduğu her seçim ve eylemin tek sorumlusu olmaktadır. Sartre'da özgürlük Tanrının yokluğuna bağlanmaktadır. Sartre, insanın özgür olmasının zorunlu olduğu fikriyle Tanrının var olmaması gerektiği sonucuna varmıştır. Sartre'a göre insan, özgürlüğü nedeniyle kendi varoluşunu, kendi seçimini hiçbir etki olmadan belirler ve bundan dolayı yaptıklarının tamamından sorumludur.

Sartre'da insanın kendini seçmesi, kendini seçerken başkalarını da seçtiği düşüncesi insanı bulantıya sokar. Fakat bu bulantı insanı eylemde bulunmaktan uzaklaştıran bir bulantı değildir. Sorumluluk duygusuna sahip olan herkes bu bulantıyı yaşar. Bu bulantı bizi eylemde bulunmaktan alıkoymaz, aksine bu bulantı bizi eylemle birleştirir, harekete geçirir ve eylemin bir parçası kılar. İnsan bu dünyaya atılmıştır, tek başındır ve bir Tanrı da yoktur. Sadece insanın bu dünyaya bırakılmışlığı, atılmışlığı terk edilmişliği yani varoluşu vardır.

Sartre, bireyi, kendi özünü oluşturma sürecinde hep yalnız ele almaktadır. Ona göre, bu süreçte bireye yardımcı ne Tanrı ne de bir kural vardır. Birey, kendini kurma, yaratma sorumluluğuyla baş başadır. Çünkü Tanrı, ya da kurallar, insan özgürlüğünü sınırlamaktadır. Ancak insan yapayalnız ve özgür olduğu için de bunun getirdiği sorumluluk nedeni ile tedirginlik ve sıkıntı duyar. Özgürlük halinde yalnız olan birey bunun getirdiği huzursuzluktan kurtulamaz.

Sartre'da bulantı bir sürecin sonucunda ortaya çıkmaz. İnsanın varoluşunu algılamasıyla ortaya çıkar. Bu özgürlük, sorumluluk ve bulantı duygusunun getirdiği döngüyü insan, yaşamının her aşamasında yaşamaktadır. Birey, bu varoluş döngüsü içinde tek başındır, yalnız bırakılmıştır. İşte dünya karşısında duyulan bu bulantı insanı varoluşa götürmektedir.

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1998). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- MacIntyre, A. (2001). *Varoluşçuluk* (ev. H. Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Aydın, M. (2002). *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bochenski, İ. M. (1983). *Çağdaş Avrupa Felsefesi* (çev. S. R. Kırkoğlu). İstanbul: Yazko Yayınları.
- Christian, L. J. (1986). *Philosophy an Introduction of Wondering*. New York: College Publishing.
- Copleston, F. (1996). *Felsefe Tarihi: Nihilizm ve Materyalizm* (çev. D. Caneffe). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Foulquie, P. (1967). *Varoluş Felsefesi* (çev. N. Topçu). İstanbul: Hareket Yayınları.
- Gürsoy, K. (1987). *Jean Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Foulquie, P. (1991). *Varoluşçuluk* (çev. Y. Sahan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Magill, F. (1992). *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği* (çev. V. Mutal). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Peltek, O. (1954). *Existansiyalizm Üzerine*. İstanbul: Kültür Dünyası.
- Ritter J. (1954). *Varoluş Felsefesi Üzerine* (çev. H. Batuhan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sartre, J. P. (1999). *Bulantı* (çev. E. Aklan). İstanbul: Roman Yayınları.
- Sartre, J. P. (2005). *Varoluşçuluk* (çev. A. Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J. P. (1989). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology* (trans. H. E. Barnes). New York: Philosophical Library.
- Sartre, J. P. (2001). *Özgürlüğün Yolları: Akıl Çağı* (çev. Gülseren Devrim). İstanbul: Can Yayınları.
- Topçu, N. (1999). *Varoluş Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Öz: Varoluşçu filozofların tamamında olduğu gibi Sartre'da, insana ait varoluşun özden önce geldiğini ve özün varoluş içinde belirlendiğini savunur. Sartre'ın, kendisi için varlığı olan insanın özü, önceden belirlenmiş değildir. Sartre, varoluş ve öz problemini özgür istence bağlayarak, insanın imkânlar dâhilin de yapacağı özgür seçimlerinin, özünü meydana getireceğini savunur. Çünkü Sartre'a göre, insan, ne olması gerektiğine kendisi karar verir. O önce varolup, sonra kendisini yaratan tek varlıktır, kendini nasıl yaparsa öyledir. Sartre, Tanrı tanımaz; ateist bir varoluşçudur. Bu yüzden Sartre'ın, varlık ve varoluş anlayışı, onun ateizmi ile ilişkilidir. Tanrı yokluğunda mutlak bir özgürlüğe sahip olan insan ümitsizlik ve karamsarlık içindedir. Sartre'da, varoluşun temel özelliği olan mutlak özgürlük, bireyi her şeyin nedeni konumuna getirmektedir. Özgürlüğe mahkûm olan insan kendi seçimi ile kendisi için bir öz yaratır. Bunun getirdiği ağır sorumluluk altında ezilen birey, var olduğu andan itibaren bulantı duygusuyla karşılaşmaktadır. Bu makalede, Sartre'ın temel kavramlarından hareketle varoluşçuluk üzerine düşünceleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: J. P. Sartre, varoluş, öz, özgürlük, Tanrı, bulantı.

